

УДК 321.013:005

Узун Ю. В.

к. політ. н., доцент

кафедра історії та світової політики

ОНУ імені І. І. Мечникова

к. 37, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

Тел.: (380482)685160

E-mail: uzun.ulia76@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-3575-3139>

DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2304-1439.2019.32.179587>

**ТРАНСКОРДОННЯ: ЛОКАЛЬНІ СУБ'ЄКТИ, ГЛОКАЛЬНІ
ПРОСТОРИ. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ СВІТЛАНИ КОЧ**

«Транскордоння: простір соціального порядку і соціальної дії»

(Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку і соціальної дії: монографія. Одеса: Фенкс, 2019. 357 с.)

Природа та функціональна змінність кордонів є важливим об'єктом дослідження ряду соціальних наук. Науково-практичний аналіз феномене державного кордону та прикордоння як простору, який він формує, оформився в межах політичної географії. Однак сучасні дослідження кордонів і прикордонних просторів — це міждисциплінарна сфера дослідження.

Епістемологічний поворот на початку ХХІ століття призвів до істотних змін в соціальних науках у сфері дослідження кордонів і прикордоння. Прикордоння стали розглядати не як простір, де відбувається соціальний процес, а як факт соціального процесу, який приймає просторову форму.

Сьогодні є очевидним факт, що суб'єктність політичних процесів вже не може бути представлена в звичайних схемах традиційної карти Світу. Динаміка геополітичних подій останньої чверті століття переконливо продемонструвала важливість транснаціональних об'єднань людей (етнічних, релігійних, територіальних та інших) в суспільній життєдіяльності, політичних проектах і навіть — у приватному житті. Фронтірні сюжети, глокальні феномени, транснаціональні політичні гравці активно заявляють про себе в порядку денному сучасної Європи.

Як учасник сучасної наукової дискусії, що відбувається навколо феномена «транскордоння», Світлана Вадимівна Коч у своїй авторській монографії «Транскордоння: простір соціального порядку і соціальної дії» зазначає, що межі сучасних держав Європи набули якості багатовимірних, рухливих, полісемантичних. При цьому багатовимірність кордонів і контекстів конфігурацій соціальних просторів вимірюється не тільки простором, але і часом, соціальним місцем, новими форматами локальних ідентичностей. Автор зазначає, що локальні спільноти виникають як соціальні феномени, які демонструють механізм долання нав'язаних модерними системами соціальних ролей. Важливою тезою автора є те, що створення

локальних спільнот відбувається через розрізнення та ускладнення соціальних форм у транскордонні, яке формується за рахунок реструктуризації етатистських систем. В продовження попередньої тези автор вказує, що інтенсивний процес деконструкції кордонів став відображенням процесу розпаду вестфальського порядку. Монографія С. Коч є частиною наукового дискурсу про прикордоння, соціальні і політичні суб'єкти, які моделюють нові форми соціальних зв'язків і політичних просторів.

Важливим доробком представленого у монографії дослідження є визначення діалектики між статичним і динамічним розвитком в сучасних прикордонних просторах європейських держав. Дійсно, більшість модерних держав вирішують сьогодні два завдання: організацію контролю своїх кордонів і збереження ідентичності, а також забезпечення економічного зростання та інтеграції.

У монографії висвітлюються сучасні процеси регіоналізації в Європі, які реалізуються в формах деетатизації, етнізації, детериторіалізації діючих політичних систем. Автор описує трансформацію східноєвропейського транскордоння як систему, яка набула характерних рис соціально-політичного розвитку.

Транскордоння представлено як контактна зона між прикордонними окремими національними державами, в межах якої модерні актори формують локальні соціально-політичні практики. З іншого боку, автор вказує, що транскордоння може бути також представлено в якості ментальної конструкції, що є результатом трансформації глобальних інтеграційних процесів і руйнації модерного уявлення про тріаду «держави — нації — території». Отже автором підкреслено, що територіальний абсолютизм епохи модерну конкурує з дислокальними мережевими наднаціональними системами соціально-політичних відносин.

С. В. Коч концентрується на дослідженні проблематики участі в політичній діяльності транскордонних спільнот, характеризує її на оригінальних матеріалах Східної Європи, аналізує вплив подібних суб'єктів на суспільне життя та природу політичних та геополітичних відносин. Автором застосовано поєднання методів соціальної антропології з політичним конструктивізмом, що дозволило здійснити не тільки скрупульозне моделювання соціально-політичних процесів в умовах гібридних соціокультурних просторів, але і вибудувати академічну аналітичну схему, поєднуючи «факт» та «концепт» в реконструкції транснаціональних політичних акторів та історичного процесу.

Автор вдало інтегрує антропологічні прийоми в політологічний дискурс. Про це яскраво свідчить I розділ монографії, позбавлений формально-бюрократичного жанру, а реально вводить нас у світ категорій і понять транскордоння. Історіографічну ситуацію і методи роботи подано через полеміку як з іншими авторами, так і з реальністю суспільних процесів.

На цьому базисі побудовані змістовні чотири розділи.

Характеристики соціального феномена порядку в транскордонному просторі досліджуються в рамках продуктивного структурно-функціонального аналізу (II розділ). Це дозволяє автору виділити ряд сутнісних властивос-

тей прикордоння, продемонструвати варіативність їх проявів в соціальній сфері, виокремити декілька стратегій їх реалізації.

Визначаючи транскордоння як модель поліцентричного соціально-політичного розвитку і як форму глобальних мережевих взаємовідносин між акторами локального рівня, С. Коч акцентує увагу на організації транскордонних просторів в стратегіях і практиках інтеграційних інститутів Європейського Союзу, в практиках національних держав, в постімперських геополітичних стратегіях і в програмах розвитку мережевих соціокультурних діаспорних систем. Автор зазначає, що «зустрічні» стратегії культурно-політичної інтеграції посилюють неоднозначність ідентифікаційних процесів в межах спільнот транскордоння, послаблюють актуальну національну ідентичність і створюють умови для кристалізації структур автономного розвитку.

Аналізуючи особливості форм ідентифікаційного позиціонування локальних груп транскордоння, автор визначає умови відсутності в них національно-політичного потенціалу, наголошуючи на домінуванні прагматичного підходу у виборі стратегії самовизначення в умовах дисфункціональної, фрагментарної системи політичного управління.

Дисфункціональність та фрагментарність політичного управління у просторах прикордоння та транскордоння, за думкою автора, є наслідком «перфорованих суверенітетів» та результатом зіткнення доцентрових та відцентрових політичних процесів. Ці процеси описані як прояви «інституційної еластичності», коли система пристосовується до гнучкості формально-правового регулювання соціального порядку. Такі процеси дійсно створюють формальні основи інституалізації мережевих транснаціональних систем, що є проявом глобального перемасштабування політичного простору.

Автор спирається на значний емпіричний матеріал транскордонних просторів Східної Європи. Досліджуючи динаміку соціально-політичних процесів, що знаходиться під впливом політики національних держав щодо периферійних та прикордонних просторів, автор визначає досвід країн регіону в реалізації стратегій критичної геополітики на прикладі політики Болгарії, Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини, Туреччини, Чехії, Угорщини, України. Тут транскордонність представлено як ресурс для національно-територіального розвитку.

Виокремлюючи чинники конвергенції та дивергенції регіональних структур (так зване «кліважування простору» в категоріях С. Роккана, застосованих для аналізу в монографії), С. Коч зазначає їх вплив на формування сталих комплексів політичних уподобань, які обумовлюють логіку електоральної поведінки, пояснюють специфіку ідентифікаційних стратегій полікультурності та транскультурності. Ця теза розвивається, коли автор досліджує структурні моделі та форми організації соціального порядку в прикордонні; аналізує формування образу прикордоння в контексті політики ідентичності та в практиках локальних груп; визначає умови формування моделей міжгрупової соціально-політичної комунікації в умовах транскордоння.

Аналіз локальних спільнот в роботі представлено в межах системного аналізу. Їх суб'єктність простежується в широкому діапазоні — від про-

цесу формування ідентичностей до специфіки комунікаційних практик. Вдалим варто визнати використання діахронних паралелей, що показує динаміку як процесуальність.

Значну увагу автор приділяє процесу конструювання локальності як семіотичної, функціональної групи, яка створює соціальний простір своїми соціальними практиками та системою комунікаційних зв'язків. Автор аналізує історико-політичні витоки державної політики та сучасні афірмативні практики держав щодо локальних спільнот у прикордонних просторах. Привертаючи увагу до діючих соціальних і гуманітарних механізмів у політичних практиках суміжних держав, С. Коч акцентує увагу на нових формах лобювання політичних інтересів національних центрів через використання етнокультурних груп.

З іншого боку, автор розглядає форми соціально-політичної презентації локальних спільнот прикордоння, демонструючи практики самовідтворення, самовідновлення та політичні механізми «самоцентрування» в прикордонні як самодостатньому регіоні — потенційному центрі. Також автор звертається до аналізу внутрішньополітичних фактів формування та факторів конструювання та розвитку таких локальних спільнот. Застосування категорій «мобільність» та «еластичність» дозволяє авторові демонструвати стратегії і проекти, якими «вбудовуються» діаспорні групи в «локальні» співтовариства. Ресурс діаспор є предметом політологічного аналізу в V розділі, в якому йдеться про рівні політичної ангажованості як самих спільнот, так і держав щодо них. Представлений оригінальний текст монографії відображає якісний аналіз потенційної / альтернативної мобілізації.

Застосовану автором логіку постмодерну варто визнати вдалою для моделювання різноманіття як результату історичних та політичних процесів. Автор працює з багатоплановим емпіричним матеріалом, формуючи рефлексорні проекції в формі категоризації та створення наукової навігації в межах аналізу транскордонних систем. Все це надає можливість розширити методологічні підходи до розуміння політичних просторів, процесів та суб'єктів. Монографія розкриває практичне політичне значення розуміння феномена транскордоння як складного полісемантичного конструкту та його локальних спільнот в контексті дослідження процесів ремодуляції східноєвропейських просторів.

Практичне значення представленого дослідження передусім полягає в аналізі механізмів розвитку соціокультурних стратегій у гібридних просторах, що спрощує вибір аргументів у процесах прийняття соціокультурних та політичних рішень, дозволяє оптимізувати процес формування меморіальних стратегій та комеморативних практик, створює теоретичне підґрунтя для контрольованого розвитку транснаціональних систем.

Запропонований автором аналіз «транскордоння як системи соціально-політичних відносин і як результату глокалізації та глобального перемасштабування», а також як «випробування глобалізацією модерних націй», а також авторські роздуми, напрацювання, висновки — провокують, розширюють простір наукового діалогу, привертають увагу дослідників, політиків, громадян — усіх, хто живе в епоху змін, сподіваючись на найкраще.